

ÎNVĂȚĂTORUL POPOARELOR JAN AMOS KOMENSKÝ (1592-1670). O CUGETARE LA 350 DE ANI DE LA MOARTE

EVA MÂRZA
Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia

**Jan Amos Komenský (1592-1670), the Teacher of Nations.
A Thought on 350 Years from his Death**
ABSTRACT

The article wishes to commemorate the “teacher of nations“, Jan Amos Komenský on celebrating in 2020, 350 years from the death and celebration in 2022 of the 430 years from his birth. Overiewing the *cursus honorum* of this European, we gathered information that lets us not forget his contribution to the development of pedagogy, linguistics, philosophy but also the fact that he was a humanist, political man; he was also concerned with natural sciences, and in fact, he created works as an instrument for instruction. Komenský considered the book “a gift from God for the mind of man“.

Cuvinte-cheie: Jan Amos Komenský, comemorare, protestant, pedagog, Cehia, Polonia, Suedia
Keywords: Jan Amos Komenský, commemoration, Protestant, pedagogue, Czech Republic, Poland, Sweden

Jan Amos Komenský, în literatura de specialitate din România, utilizându-se forma latinizată Comenius, a rămas același „Homo Europaeus”, indiferent de limba în care s-a scris despre el. Literatura despre viața și opera sa este incomensurabilă și nu ne-am propus să o concurăm. Scopul nostru este o comemorare și o împrăștiare a memoriei cititorilor. În spațiul românesc nu s-a acordat în trecut foarte multă atenție operei sale, autorii interesați s-au ocupat mai mult de traducerea și editarea lucrărilor mai importante¹. În acest sens ne-am propus să realizăm o scurtă rememorare a vieții sale, să aducem în discuție cele

---

¹La 300 de ani de la moarte a apărut traducerea și ediția în limba română a uneia dintre cele mai importante opere a lui Comenius: Antohi 1970. Din celelalte contribuții selectăm următoarele: Gârboviceanu 1893; Comenius 1937, traducere de Milan Šesan. Diverse lucrări au fost prezentate la sesiunea de comunicări cu titlul *J. A. Komenski – sesiunea științifică a Institutului de Științe Pedagogice și Traduceri din opera lui Komenski*. Comunicările au apărut la București, Editura de Stat și Pedagogică, 1958. Selectăm dintre autori și titluri: Stoian, Antohi, 1958 - traducere de Stanciu Stoian și Iosif Antohi; Stoian, Antohi 1958a; Bako 1958; Bologa 1958 și altele. Au mai apărut: Trutzer 1974, p. 232-234. Comenius 1975; Comenius 1977. În ultimii ani au mai avut loc alte sesiuni științifice centrate pe opera comeniană. Din ultimele apariții poate fi citată Ciortea 2016; în spațiul virtual am identificat o lucrare de diplomă susținută la Universitatea București, Facultatea de Psihologie și Științele Educației: Fusa 2006.

mai importante opere, apoi, în final, în *Anexă* propunem lista lucrărilor comeniene apărute în România.

Am ales să ne ocupăm de această personalitate proprie întregii Europe, având în vedere că în anul 2020 în mai multe țări Jan Amos Komenský este aniversat, împlinându-se 350 de ani de la moartea sa. Republica Cehă, țara sa de baștină, a stabilit pentru perioada anilor 2020-2022 sărbători naționale Jan Amos Komenský. De ce trei ani? Pentru ca anul 2022 să includă și aniversarea celor 430 de ani de la nașterea sa². Pe parcursul celor trei ani au fost programate diverse evenimente care îl vor avea în centrul atenției pe J. A. Komenský. Evenimentele culturale sunt programate a avea loc în muzeele de istorie din Cehia, Slovacia, Olanda etc. De asemenea, UNESCO a ales ca în anul 2020 să se omagieze memoria lui Komenský, folosindu-se logo-ul „350 anniversary of the death of John (Iohannes) Amos Comenius, scholar (1592-1670). Commemorated in association with UNESCO”³.

Din cele de mai sus rezultă că anul nașterii lui Comenius este 1592 (28 martie), dar locul precis nu se cunoaște. Ar putea fi Nivnice (jud. Uherský Brod, azi în Cehia), unii biografi ai săi vorbesc doar despre Moravia de sud-est⁴. Devenit celebru, și-l atribuie nu numai cehii sau slovacii, dar și ungurii, chiar nemții, poate și olandezii, unde s-a refugiat la sfârșitul vieții.

Provenea din familie protestantă și chiar dacă este cunoscut mai ales prin opera sa pedagogică, lingvistică, filosofică sau politică, a terminat studii de teologie în Germania, fiind ordinar ca preot al Comunității fraților boemi⁵. Limba latină s-a aflat la baza întregii sale instruirii școlare, totuși, în urma educației primite sub influența Reformei, în opera sa a acordat mare atenție limbii materne – cehe. Având un respect deosebit față de limba latină și-a adăugat numele Amos; ca student în Germania a fost cunoscut sub numele Jan Amos Moravus⁶. În timpul studiilor din Germania la Herborn l-a avut profesor pe Johannes Henricus Alstedius, cu care a colaborat la proiecte științifice⁷. A. H. Alsted, l-a invitat să țină prelegeri la Colegiul Academic de la Alba Iulia, ar fi

---

² Logo-ul folosit în Cehia poate fi vizualizat la: <https://www.comenius350.cz/> (20.04.2020).

³ La Naarden, locul unde a fost Comenius înmormântat, apare un *Comenius bulletin* în limba olandeză, în care încă din ianuarie 2020 a fost anunțată comemorarea de 350 de ani de la moartea sa.

⁴ SBS 1989, p. 151-154; *Ottův slovník naučný*. Ediție online https://cs.wikisource.org/wiki/Ott%C5%AFv_slovn%C3%ADk_nau%C4%8Dn%C3%BD/Komensk%C3%BD. (20.04.2020).

⁵ Frații boemi – în limba cehă Bratřici – o comunitate religioasă reformatoare, care a apărut pe la mijlocul secolului al XV-lea. Unul dintre cei mai cunoscuți reprezentanți a fost Peter Chelčický. Vezi informații online <https://wol.jw.org/ro/wol/d/r34/lp-m/101999326#h=7> (22.04.2020).

⁶ Komenský este pseudonimul primit de tatăl său. Numele familiei a fost Szeges. Până la fixarea formei numelui a semnat și Jan Amos Szeges Nivnický, după localitatea în care s-ar fi născut.

⁷ https://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Amos_Komensk%C3%BD (25.10.2020).

putut media invitația lui Comenius la curtea princiară în vremea lui Gabriel Bethlen, totuși nu se știe să fi ajuns în Transilvania⁸.

După terminarea studiilor s-a întors în Moravia. În acest punct biografii săi îl găsim în mai multe locuri. Unii presupun că în anul 1614 s-a mutat la Fulnek, unde a primit primul său loc de muncă, o mică parohie. La alții găsim informația că în anul 1614 s-a întors în orașul Přerov, unde a fost numit director la școala la care a învățat cândva⁹, ajungând abia în anul 1618 pastor la Fulnek cu obligația de a conduce ca „rector“ și școala de aici. Acest an a fost și ultimul de liniște în viața sa. Cehia, protestantă aproape în întregime, a devenit teatru de război pe timp de trei decenii. După lupta de la Muntele Alb (Bílá hora), Cehia intra în subordinea Habsburgilor catolici. Comenius, susținător al reformei protestante, se afla între două puteri, „Liga catolică“ și „Uniunea principilor protestanți“, iar singura scăpare din fața Ligii era fuga din țară.

Exilul său începe în anul 1623 când a părăsit Fulnek-ul, unde a fost nevoit să lase o parte din scrierile sale din primii ani de activitate creatoare, care vor fi pierdute în incendiul orașului. În acești primi ani de la terminarea universității a realizat deja lucrări de succes: în anul 1616 a fost publicată la Praga *Grammaticae facillioris praecepta*, prima sa lucrare didactică; alte scrieri din această perioadă se refereau la cercetarea limbii materne, spre exemplu *Linguae Bohemicae thesaurus, hoc est lexicon plenissimum, grammatica accurata* [...] sau pentru prima dată a realizat o hartă a Moraviei *Moraviae nova et post omnes priores accuratissima delineatio* [...], pe care a completat-o între anii 1618-1627. În Cehia natală nu s-a mai întors niciodată.

---

⁸ Jan Amos Komenský a fost invitat de Susanna Lórántffy, soția principelui Transilvaniei Gheorghe Rákoczi I la Sárospatak (Ungaria). În istoriografie a apărut o confuzie, unii autori mai vechi și alții străini consideră că el să fi petrecut un timp în Transilvania, informație care nu a fost confirmată. Confuzia s-a născut din cauză că la jumătatea secolului al XVII-lea, principele Transilvaniei Gheorghe Rákoczi și urmașii săi au primit dreptul de domnie în Partium, iar Sárospatak-ul se afla în partea sa nordică. Astfel Rákoczieștii au deținut o parte a Regatului Ungariei, iar în Sárospatak le-a aparținut o cetate, unde a fost invitat Comenius de Susana Lórántffy să înființeze o școală. Sárospatak-ul nu a aparținut de Transilvania, ci de Partium. Nu este exclus ca el să fi fost invitat și la curtea princiară din Alba Iulia; această legătură se putea naște datorită relației pe care Comenius o avea încă din vremea studiilor din Germania cu profesorii de formație reformată precum Johannes Henricus Alstedius (1588-1638), care i-a fost profesor și, probabil, cu Louis Philip Piscator; istoriografia cunoaște bine acest episod, când ambii profesori au funcționat, la invitația lui Gabriel Bethlen, în Colegiul Academic înființat de el. Pentru Alstedius o informație mai scurtă vezi la <https://www.deutsche-biographie.de/sfz685.html> (25.10. 2020); pentru Piscator: Conțac 2019, p. 99-107.

⁹ Krasnovskij 1955, p. 15.

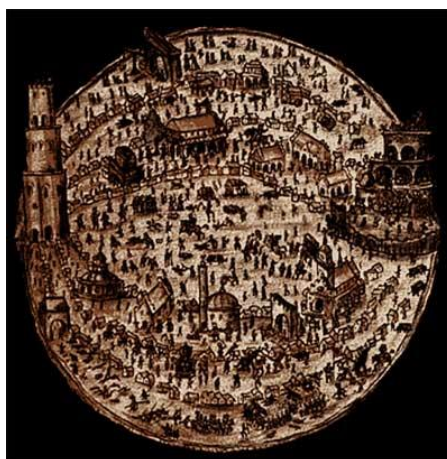

Fig. 1 - Portretul lui Jan Amos Komenský realizat de George Glover¹⁰

A fost însărcinat de superiorii fraternității să-i conducă pe „frații boemi” în drumul lor din Cehia în Polonia. Chiar dacă Polonia a fost o țară catolică, a fost identificată drept un loc prietenos pentru protestanții cehi. Prima oprire a fost orașul polonez Leszno, unde conaștrii săi s-au bucurat de o importantă susținere din partea oficialilor orașului. Aici și-a continuat Comenius opera didactică, având și funcții în comunitatea protestantă. La Leszno a îndeplinit funcția de dascăl, dar a acordat multă atenție studiului. *Didactica Magna* începută la Fulnek a fost continuată și în Polonia. La Słupno a avut la dispoziție

¹⁰ Sursa: https://monoskop.org/John_Amos_Comenius#/media/File:John_Amos_Comenius_by_George_Glover_mid-17th_c.jpg (21.12.2020).

o bogată bibliotecă a lui Cylvar Silberstein care i-a oferit baza bibliografică pentru completarea operei *Didactica Magna*¹¹. Lucrarea a apărut inițial în limba cehă, dar având în vedere că ar fi fost utilă nu numai în Cehia, a completat-o și, sfătuit fiind de cunoscuți, a tradus-o mai târziu în latină. Laitmotivul lucrării și al operei sale rămâne dictonul „toată viața este o școală”. Din operele cele mai importante a început și, timp de mai mulți ani, a continuat munca la *Labyrint světa a ráj srdce* [Labirintul lumii și paradisul inimii]. În lucrare autorul se prezintă drept un călător prin lumea pe care o cercetează și nu găsește nimic util în ea; în final a apărut soluția prin analiza propriei inimi în care se află Dumnezeu ca răspuns la căutarea sensului vieții și liniștii (**Fig. 2**). Pentru Comenius, timpul petrecut la Leszno a fost o perioadă extrem de prolifică. Între mai multe lucrări devenite celebre în timp, aici a creat două opere filologice; în anul 1628 a scris un manual de limba latină *Janua linguarum reserata* [Poarta deschisă a limbilor]¹², fiind tipărit chiar în Leszno în anul 1631 (tradus și editat în cehă de autor în anul 1633), fiind apărut mai apoi în multe limbi, nu numai europene, și recunoscut pe parcursul secolelor și în școlile iezuite¹³. În același an a realizat și o *Grammatica Latina nova methodo*.

Fig. 2 - Lumea văzută ca un labirint¹⁴

¹¹ *Ibidem*, p. 36: *Didactica Magna* concepută în limba cehă a fost terminată în anul 1632. Prima ediție în cehă nu a apărut în timpul vieții lui Comenius, ci abia în anul 1849 la Praga. În latină a fost tipărită în anul 1657.

¹² Pentru ca să nu se învețe pe de rost cuvintele din limba latină, manualul a fost realizat pentru învățarea unui număr de 8000 de cuvinte necesare în viață. Din acestea a construit 1000 de fraze, din care 100 de articole mai ușor de învățat practic.

¹³ Krasnovskij 1955, p. 37-39.

¹⁴ Sursa: <https://therealsamizdat.com/2016/06/28/eco-comenius/> (27.10.2020).

Succesul și experiența sa didactică și pedagogică de acasă și din Polonia au ajuns repede cunoscute în țările europene. În anul 1641, fiind deja o personalitate cu recunoaștere internațională, a fost invitat de Parlamentul din Marea Britanie la Londra pentru elaborarea unor lucrări filosofice (*Pansofia*). Intervenind războiul civil din Anglia (1642-1651), nu a mai așteptat deznodământul lui și a acceptat invitația din Suedia venită din partea lui Ludovik de Geer. Cât a stat la Londra nu a irosit timpul degeaba, ca recunoștință pentru cei ce l-au invitat a scris *Via lucis* despre școala vieții. Înainte de plecarea în Suedia a primit și o altă invitație lucrativă din partea cardinalului Richelieu de a pleca în Franța. Deși erau protestanți, cardinalul le-a oferit condiții propice de cercetare într-un mediu academic. Richelieu dorea să înființeze pentru copii o școală după modelul lui Comenius, ceea ce nu s-a mai întâmplat, deoarece a murit înainte de sosirea învățătorului. Pe drumul spre Suedia s-a oprit în unele orașe olandeze Leida, Amsterdam, unde a fost primit cu brațele deschise și atunci a aflat despre traducerile în multe limbi ale manualului său de latină *Janua linguarum* și a aflat că a fost tradus și în limba turcă¹⁵. Aici i-a sosit invitația să devină rector la universitatea Harvard, fiind deja foarte bine cunoscut în America. Pe oriunde a trecut în călătoriile sale prin Europa, a fost primit cu brațele deschise și mulți oameni de vază au încercat să-l rețină spre binele învățământului în țara lor, dorind introducerea pedagogiei moderne propuse de el.

În sfârșit, în anul 1642 a ajuns în Suedia, la Stockholm, unde și-a adus și familia, fiind sub aripa cunoscutului Ludovic de Geer. Cancelarul Axel Gustafsson Oxenstierna îi propunea lui Comenius să predea limba latină, ceea ce nu era prioritatea lui. El dorea să găsească acolo susținerea pentru ajutorarea materială a fraților protestanți din Cehia, pe care a primit-o din partea lui de Geer și a dus-o la Leszno¹⁶. Spera că susținerea primită personal de la Ludovic de Geer să-l ajute la mult dorita cercetare în domeniul *pansofiei* cerută de toți cunoscuții săi¹⁷. Dar, nu în ultimul rând, a făcut multe eforturi pentru a găsi o modalitate pentru obținerea pe cale politică a independenței pentru țara sa natală. Pacea Westfalică a însemnat sfârșitul speranțelor de întoarcere în țara natală pentru protestanții cehi și pentru Comenius. Catolicismul susținut de Habsburgi

---

¹⁵ Krasnovskij 1955, p. 44.

¹⁶ *Ibidem*, p. 45.

¹⁷ Pansofia a însemnat o știință universală, un sistem de cunoștințe de toate felurile numit de Komenský și *Înțelepciunea generală*. Pansofia a fost o nouă știință dezvoltată de el, prin care dorea să sistematizeze toate cunoștințele la care s-a ajuns în Renaștere, cu scop instructiv și educativ, putând fi folosite în școli. Sistemul educativ se baza pe exercițiul minții. Acesta a fost cel mai mare proiect al său la care a lucrat treptat pe parcursul întregii vieți. Vezi informații la: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Pansofia> (26.04.2020).

a instituit regula *cuius regio – eius religio*. Protestanții cehi au fost ori uciși, ori obligați să aleagă calea exilului.

Cât de mult a fost dorit de mai marii Europei demonstrează și invitația în Lituania venită din partea cneazului Radzivil. Când și-a încheiat obligațiile din Suedia a primit și alte invitații, în Polonia, apoi în Ungaria; în anul 1648 s-a întors la Leszno, a avut aici calitatea de senior al Fraternității; și-a continuat lucrările începute - între care și *pansofia* - și alte lucrări filologice și lingvistice. Comenius este ales episcopul tuturor frățiilor protestante din Polonia, Ungaria, Prusia, Silezia¹⁸. Mereu îngrijorat de soarta fraților cehi și moravi, care erau refugiați în Ungaria, a acceptat invitația lui Sigismund Rákoczi, fiul lui Gheorghe Rákoczi I la Sárospatak, unde urma să organizeze o școală susținută de mama lui, Susana Lóratffy. Pe drum spre Sárospatak s-a oprit în Slovacia, dar a făcut o oprire secretă și la frații de pe graniță, în Moravia, unde era persona non grata¹⁹.

La curtea Susanei Lórantffy a fost primit ca un reformator celebru cu misiunea de a reorganiza școala de acolo și a rămas în zonă patru ani (1650-1654). Școala a fost deschisă la 24 noiembrie 1650 printr-un discurs al său *De cultura ingeniorum* – despre dezvoltarea capacităților înnăscute. Spera în construirea unui nou sistem de învățământ printr-o nouă programă școlară – o academie pansofică – o școală pansofică; însă pentru nivelul de pregătire, condiția de atunci a aristocrației maghiare și a dascălilor vremii sistemul era de neatins. În acest scop a scris aici manualul *Orbis sensualium pictus*, un manual, o enciclopedie pentru copiii preșcolari care se lega organic de lucrările pe care le-a publicat pe teme similare înainte²⁰. El însuși a considerat manualul drept calea spre *Janua linguarum reserata est*, deschiderea porții limbilor²¹. În final, la Sárospatak, de un succes imediat s-a bucurat o culegere de piese de teatru pentru copiii mici *Schola ludus* - Școala prin joc²² (**Fig. 3**).

---

¹⁸ Krasnovskij 1955, p. 47.

¹⁹ SBS 1989, p. 152.

²⁰ Ciorța 2016. Din nota asupra ediției realizate de Marcela Ciorța aflăm că autoarea a folosit pentru traducerea în limba română exemplarul ediției neilustrate *Orbis sensualium trilingvis, latina, germanica & hungarica*, Cibinii, 1738, identic cu ediția din 1703 de la Brașov, pe care le completează cu ilustrațiile din ediția bilingvă (latină, maghiară) apărută tot la Brașov, în anul 1675.

²¹ Krasnovskij 1955, p. 53.

²² Cesnaková 2007, p. 310-313.

Fig. 3 - Adolf Born, Școala de patinaj al lui Komenský (Naarden, 1997)²³

După o activitate fertilă, Comenius părăsește Sárospatak în anul 1654 și se refugiază din nou la Leszno, însă și de aici a fost nevoit să fugă din fața armatelor regelui Poloniei. Mai marii Europei nu-l lasă nici acum fără ajutor. Komenský și alți exilanți cehi sunt invitați de ambasadorul Suediei la Amsterdam prin L. de Geer, fiind susținuți de el cu o sumă consistentă de bani. La Amsterdam erau deja bine cunoscute operele sale, multe dintre ele create la Sárospatak și i se oferea publicarea lor.

Dintre primele proiecte realizate în Olanda, *Schola ludus seu Encyclopaedia viva* a fost tipărită în anul 1657 și este considerată o bijuterie a artei tipografice olandeze (Fig. 4)²⁴. Komenský a rămas în Olanda și a asistat la tipărirea operei sale didactice. Pentru tipar a avut pregătită majoritatea manuscriselor²⁵.

A fost activ politic în folosul compatrioților cehi. Și-a continuat opera pe parcursul ultimei etape a vieții. În ultimele clipe a lăsat misiunea fiului său Daniel și unui colaborator, Cristian Negrin, care să se îngrijească de tipărirea operei sale în continuare. Jan Amos Komenský/Comenius a murit la 15 noiembrie 1670 și a fost înmormântat în localitatea Naarden în Olanda de pastorul bisericii J. L. Grouwels prieten al familiei De Geer, care l-a susținut în multe situații din viață²⁶.

²³ Sursa: www.facebook.com/73473144350/photos/a.73474034350/386586464350/?type=3&theater (23.10.2020).

²⁴ Sursele bibliografice consideră prima ediție din lucrare fiind o raritate.

²⁵ SBS 1989, p. 152.

²⁶ În orașul Naarden funcționează muzeul J. A. Komenský cu o expoziție permanentă „VIVAT COMENIUS, mesager al cunoașterii, umanității și toleranței”. Vezi și adresa de internet: <https://www.comeniusmuseum.nl/> (28.04.2020).

JOHAN-AMOS COMENII
 SCHOLA LUDUS
 seu
 ENCYCLOPÆDIA VIVA.
 h. e.
 JANUÆ LINGUARUM
 praxis Comica.
*Res omnes Nomenclaturâ vestitas, & vestiendas,
 Sensibus ad vivum representandi artificium exhi-
 bens amœnum.*

Recusum AMSTELODAMI curâ & im-
 pensis *Abrahami à Burg*, Bibliopolæ in
 Catechismo Reformato, Anno 1657.

Fig. 4 - J. A. Komenský, *Schola Ludus*, Amsterdam, 1657²⁷

²⁷ Sursa: https://books.google.ro/books?id=L4NoAAAacAAJ&printsec=frontcover&hl=ro&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false (12.12.2020).

Fig. 5 - Mormântul lui J. A. Comenius din Naarden²⁸

Mormântul lui J. A. Komenský a fost uitat de contemporani (**Fig. 5**). Totuși, în secolul al XIX-lea, în contextul luptei cehilor pentru independență, a fost readus în atenția conaționalilor săi și abia în anul 1871 a fost propriu-zis redescoperit. Guvernul Olandei a predat capela cu mormântul savantului guvernului cehoslovac la 28 martie 1933, fiind transformat în mausoleu. În amintirea marelui savant în Cehia și în Slovacia numele lui este purtat de societăți culturale, se comemorează în numeroase țări din Europa, universitatea

---

²⁸ Sursa: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jan_Amos_Komensk%C3%BD.jpg (12.12.2020).

de la Bratislava²⁹ îi poartă numele (**Fig. 6**) ca și muzeul național pedagogic cu biblioteca de la Praga și de la Uherský Brod și multe altele.

J. A. Komenský a depus eforturi pentru eliberarea țării natale, a poporului ceh oprimat de Habsburgi. Activitatea sa pedagogică a lăsat urme pozitive în sistemul de învățământ din Europa pe parcursul secolelor, Komenský numărându-se printre puținele personalități, care au ajuns apreciate în timpul vieții. Teolog, pedagog, lingvist, umanist, filosof, om politic, preocupat și de științele naturii, a creat o operă ca instrument pentru instrucție, considerând cartea „un dar de la Dumnezeu pentru mintea omului”.

Fig. 6 – Otakar Španiel, Medalia comemorativă a Universității J. A. Komenský din Bratislava (1919)³⁰

²⁹ Efigia lui Comenius se află pe aversul medaliei pentru lanțul de prorector al Universității J. A. Komenský din Bratislava. Vezi <https://www.mjakub.cz/podsbirka-komensky-v-umeni?idm=65> (28.04.2020).

³⁰ Sursa: https://www.webumenia.sk/dielo/SVK:SNG.P_525 (25.10.2020).

ANEXA

Opera lui J. A. Komenský pe teritoriul României (o posibilă bibliografie)³¹

1. **Erdőbényei Deák, János:** *Janua lingvarum bilinguis Latina et Hungarica*. Sive modvs ad integritatem lingvarum compendio cognoscendam maxime accomodatus, ubi sententiarum selectiorum centurijs duodenis omnia fundamentalia, necessaria et frequentiora vocabula semel sine que repetitione comprehenduntur. Praecedente dictionario. Albae-Juliae, MDCXXXV [1635]. [typ. principis]. (Prelucrare după Comenius.)
2. **Comenius, Joannes Amos:** *Johannis Amos Comenii Janva lingvarum reserata avrea*, sive seminarium lingvarum et scientiarum omnium [...] sub titulis centum, periodis mille comprehensa. Editio quarta, prioribus [...] ses qvi mille circiter vocabulis auctior cum versione Germanica et titulorum indice [...] ex impressione Lipsiensi excusa Coronae MDCXXXIIX typis et sumptibus Hermanni. – Auff geschlossenegüldene Sprachen-Thüroderein Pflantz-Gartenaller Sprachen und Wissenschaftten [...]. Die vierthe Außfertigung [...] auß den Leibzigischen Exemplar nach gedruckt zu Cronstadt, Michael Hermann MDCXXXIIX [1638].
3. **Comenius, Joannes Amos:** *J. A. Comenii Januae linguae Latinae vestibulum*, primum in usum [...] paedagogei Albensis Hungarice redditum, deinde orthodoxarum in Hungaria scholarum usui accomodatum. Varadini, apud Abrahamum Kertesz Szenci[ensem], MDCXXXIII [1643].
4. **Comenius, J. A.:** *Index Vocabylorum. Index, Januae Lingvarum [...]*. Albae Juliae, Typis Celsissimi Transylvaniae Principis, Per Martinum Major Coronensem, An. M.DC.XLVII [1647].
5. **Erdőbényei Deák, János:** *Janua lingvarum bilingvis Latina et Hungarica [...]* praecedente dictionario. Nunc denuo excusa et ab infinitis mendis, quibus alia e editiones scatebant, repurgata. Varadini, apud Abrahamum Szencinum, MDCLIV [1654]. (Prelucrare după Comenius.)
6. **Comenius, J[oaannes] A[mos]:** *Praeceptamorum, institutioni puerorum accomodata [...]* Samuelis Enyedi [...]. Claudiopoli, Telegdi Pap, 1715.
7. **Comenius, Joh[annes] Amos:** *Orbis sensualium trilingvis*, hoc est: omnium fundamentalium in mundo rerum et in vita actionum nomenclatura Latina, Germanica et Hungarica, in usum et commodum scholasticae juventutis noviter emissa. Cibinii, Typ. Barth, 1722.
8. **Comenius, J[oaannes] Amos:** *Vestibulum linguae Latinae*. (Latino-Hungaricum. prius A. Juliae 1642 per Piscatorem editum.). [Cronstadii, Typ. Seuler, 1722.]
9. **Comenius, Joannes Amos:** *Praecepta Morum, Institutioni puerorum accomodata*, quae [...] carminibus comprehensa proponuntur opera Samuelis Enyedi [...] collectus et in usum scholarum Hungarico-Transilvanicarum. Claudiopoli, Telegdi Pap, 1727.

---

³¹ Pentru realizarea acestei bibliografii ne-am ajutat de CD-urile editate de Biblioteca Națională a Ungariei Széchényi: *eRMK Elektronikus Régi Magyar Könyvtár* și Géza Petrik, *Bibliographia Hungariae 1712–1920*, Budapest, Arcanum Digitéka. (www.arcanum.hu). Menționăm că, în această fază a cercetării, propunem bibliografia la nivel informativ fără să fi putut controla descrierile și existența cărților în biblioteci. Scopul principal a fost un răspuns la întrebarea, în ce măsură a fost percepută opera lui Comenius în Transilvania sau, în general, în România.

10. **Comenius, Joh. Amos:** *Eruditionis scholasticae pars prima: Vestibulum, rerum & lingvarum fundamenta exhibens:* In usum scholae Patachinae primum emissum; post in communem scholarum ungaricarum utilitatem variis vicibus excusum; nunc vero in earundem commodum, nitorisuo, qua fieri potuit, accuratione restitutum, ac mendis quam plurimis sublatis in lucem editum. Claudiopoli, per Sam. Pap Telegdi, 1729.

11. **Comenius, Joh. Amos:** *Janua lingvae latinae reserata aurea,* sive, seminarium lingvae latinae et scientiarum: hoc est: Compendiosa latinam (& quam libet aliam lingvam, una cum scientiarum & artium fundamentis, per discendi methodus, sub titulis centum, periodis mille, comprehensa, et in usum scholarum Hungariae, juxta editionem postremam, accuratam in hungaricam lingvam translata, per Steph. Benjamin Szilágyi). Coronae, Typ. Seulerianis, excudit Mich. Heltzdörfer, 1735.

12. *Ibidem*, Coronae, 1737.

13. *Ibidem*, Coronae, 1738.

14. *Ibidem*, Coronae, 1758.

15. **Comenius, Joh. Amos:** *Orbis sensualium trilingvis,* hoc est: Omnium fundamentalium in mundo rerum & in vita actionum nomenclatura latina, germanica, & hungarica. In usum & commodum scholasticae juventutis noviter emissa. Cibinii, Excudit Joh. Barth, 1738.

16. **Comenius, J[oaannes] A[mos]:** *Januae Linguae Latinae vestibulum,* primum in usum [...] paedagogii Albensis Hungarice redditum; deinde, orthodoxarum in Hungariae scholarum usui accomodatam. Claudiopoli, Szathmári Pap, 1743.

17. *Ibidem*, Cibinii, Barth, 1784.

18. **Comenius, Joannes Amos:** *Januae Linguarum Vestibulum,* quo primus ad Latina maditus tyrunculis paratur, cum versione inter lineali Hungarica, et Germanica. Claudiopoli, Typ. Acad. 1768.

19. **Comenius, J[oaannes] A[mos]:** *Januae linguae Latinae vestibulum,* primum in usum [...] paedagogei Albensis Hungarice redditum, deinde orthodoxarum in Hungaria scholarum usui accomodatam. N. Enyedini, Typ. Debretzeni, 1771.

List of illustrations

Fig. 1 – Portrait of Jan Amos Komenský made by George Glover

Fig. 2 – The world as a labyrinth

Fig. 3 - Adolf Born, The skating school of Komenský (Naarden, 1997)

Fig. 4 - J. A. Komenský, *Schola Ludus*, Amsterdam, 1657

Fig. 5 –The grave of J. A. Comenius from Naarden

Fig. 6 – Otakar Španiel, The commemorative medal of J. A. Komenský University from Bratislava (1919)

Abrevieri bibliografice

- Antohi 1970 - *Jan Amos Comenius Didactica Magna*. Traducere, note, comentarii și studiu de Iosif Antohi, București, 1970
- Bako 1958 - Bela Bako, „Chemarea lui Jan Amos Komenski în Transilvania și unele aspecte ale activității lui de aici”, în *J. A. Komenski – sesiunea științifică a Institutului de Științe Pedagogice*, București, 1958, p. 125-153
- Bologa 1958 - Lucian Bologa, „Jan Amos Komenski și Școala Românească din Ardeal”, în *J. A. Komenski – sesiunea științifică a Institutului de Științe Pedagogice*, București, 1958, p. 154-168
- Cesnaková 2007 - Milena Cesnaková, *Starší divadlo v českých zemích do konce 18. století. Osobnosti a díla* [Teatru mai vechi în Boemia până la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Personalități și operă]. A. Jakubcová ed., Praha, 2007
- Ciortea 2016 - Jan Amos Comenius, *Orbis Sensualium Pictus Bilingvis [...]*. Ediție îngrijită, traducere în limba română, studiu introductiv, tabel cronologic, notă asupra ediției și dicționar de Marcela Ciortea, Cluj-Napoca, 2016
- Comenius 1937 - Comenius, „*Școala maternă*”, traducere de Milan Šesan, București, 1937
- Comenius 1975 - J. A. Comenius, *Arta didactică*, București, 1975
- Comenius 1977 - J. A. Comenius, *Pampaedia*, București, 1977
- Conțac 2019 - Emanuel Conțac, „The Influence of Johannes Piscator’s Scholarship on the Preface to the Reader’s Published in the, Alba Iulia Psalter of 1651”, în Vladimir Agrigoroaei, Ileana Sasu, Ana Dumitran, Florin Bogdan (editori), *Vernacular Psalters and the Early Rise of Linguistic Identities The Romanian Case*, București, 2019, p. 99-107
- Fusa 2006 - Adrian-Manuel Fusa, *Natura în opera lui Comenius și Rousseau*, București, 2006. Lucrare de diplomă susținută la Universitatea București, Facultatea de Psihologie și Științele Educației
- Gârboviceanu 1893 - J. A. Comenius, *Didactica magna*, traducere de Petru Gârboviceanu, București, 1893
- Krasnovskij 1955 - A. A. Krasnovskij, *Ján Amos Komenský*, Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1955
- SBS 1989 - *Slovenský biografický slovník* [Dicționar biographic slovac]. III. K-L, Martin, Matica slovenská, 1989
- Stoian, Antohi 1958 - „J. A. Comenius, „Ieșirea la loc deschis din labirintele scolastice” (traducere de Stanciu Stoian și Iosif Antohi), în *J. A. Komenski – sesiunea științifică a Institutului de Științe Pedagogice*, București, 1958, p. 185-202
- Stoian, Antohi 1958a - Stoian Stanciu, Iosif Antohi, „Opera lui J. A. Komensky, opera de temelie a Școlii și Pedagogiei moderne”, în *J. A. Komenski – sesiunea științifică a Institutului de Științe Pedagogice*, București, 1958, p. 23-53
- Trutzer 1973 - Tiberiu Trutzer, „O veche tipăritură brașoveană editată în facsimil”, în *Revista bibliotecilor*, XXVI, 1973, nr. 4, p. 232-234